

SUAUGUSIŲJŲ, SIEKIANČIŲ ĮGYTI VIDURINĮ IŠSILAVINIMĄ, ŠVIETIMO PRIEINAMUMO VERTINIMAS

Jurga Zacharkienė¹, Gintaras Šaparnis²

¹ Šiaulių universitetas, Architektų g. 1, LT-78366, Šiauliai, Lietuva
jurgazacharkiene@gmail.com

² Šiaulių universitetas, Architektų g. 1, LT-78366, Šiauliai, Lietuva
saparnis@cr.su.lt

Anotacija

Straipsnyje apibūdinama švietimo prieinamumo samprata ir atskleidžiama subjektyviosios švietimo prieinamumo pusės raiška, remiantis suaugusiųjų švietimo organizatorių ir vartotojų nuomonės tyrimo rezultatais pateikiamas suaugusiųjų, siekiančių įgyti vidurinį išsilavinimą, švietimo prieinamumo vertinimas psichologiniu edukologiniu ir socialiniu edukologiniu aspektais. Analizuojami suaugusiųjų mokymosi motyvai, prioritetai, poreikiai, lūkesčiai ir ugdymo aplinkos pritaikymo reikšmė. Apibendrinama, kad suaugusiųjų švietimo prieinamumas yra reikšmingas siekiant ugdymosi sėkmės, o tyrimas padeda geriau suprasti suaugusiųjų mokymosi procesą, jį valdyti ir tobulinti.

Pagrindiniai žodžiai: suaugusiųjų švietimas, švietimo prieinamumas, subjektyvieji švietimo prieinamumo veiksniai.

Įvadas

Mokymasis visą gyvenimą Europos Sąjungos laikomas viena iš priemonių, padedančių pasiekti socialinę sanglaudą ir konkurencingumą šiuolaikinėje visuomenėje bei pasaulio ekonomikoje. Europos Sąjungoje buvo užsibrėžtas tikslas, kad 12,5 proc. dirbančių žmonių, kurių amžius nuo 25 iki 64 metų, mokytoji, tačiau šio rodiklio pasiekti nepavyko. Palyginti su Europos Sąjungos šalimis, Lietuvos 20–64 metų gyventojų mokymosi visą gyvenimą lygis yra žemas, nors nuo 2003 m. augo ir 2011 m. siekė 5,9 proc.

Suaugusiųjų sieki įgyti vidurinį išsilavinimą skatina ne tik nuolat didėjantys darbo rinkos reikalavimai, bet ir socialiniai bei psichologiniai veiksniai. Sėkmingas grįžimas į švietimo sistemą ir įgytas vidurinis išsilavinimas atveria kelius tolesniems siekiams – ir formaliajam išsilavinimui, ir neformaliajam, ugdo pasitikėjimą savo jėgomis. Vidurinio išsilavinimo įgijimo rodikliai liudija, kad Lietuvoje daugėja 18–24 metų jaunuolių, įgijusių vidurinį išsilavinimą, tačiau tolesnio mokymosi po vidurinio išsilavinimo įgijimo rodiklis prastėja. Be to, pastebima ne tik suaugusiųjų švietimo organizavimo skirtumų atskirose savivaldybėse,

bet ir skirtumų tarp 18–24 m. jaunimo, kuris neturi vidurinio išsilavinimo ir nesimoko, dalies miestuose ir kaimuose, taip pat šios jaunimo dalies pasiskirstymo tarp vyrų ir moterų.

Svarbus suaugusiųjų sėkmingo mokymosi veiksnys yra mokymosi pasiūlos ir paklausos suderinamumas. Mokymasis turėtų tenkinti asmeninius ir visuomeninius besimokančiojo poreikius, tai yra būti prieinamas, tinkamas, suteikti reikiamų žinių ir gebėjimų. Todėl vis dažniau keliamas mokymosi prieinamumo ir tolygumo skirtingų gyventojų socialiniuose sluoksniuose ir regionuose klausimas, nes būtent švietimo prieinamumas atspindi švietimo sistemos efektyvumą ir galimybes lanksčiai tenkinti įvairius visuomenės švietimo poreikius (Laužackas ir kt., 2003). Švietimo prieinamumą galima tyrinėti dviem aspektais: subjektyviuoju (iš paties besimokančiojo pozicijų) ir objektyviuoju (tam tikrų mokymosi sąlygų sudarymo). Tyrimu siekta švietimo prieinamumą atskleisti abiem aspektais, o šiame straipsnyje analizuojamas vienas iš jo aspektų – subjektyvioji švietimo prieinamumo prasmė.

Suaugusiųjų mokymasis Lietuvos ir užsienio autorių tyrinėtas įvairiais aspektais. Suaugusiųjų mokymosi sampratą, raidos perspektyvas ir galimybes analizuoja Laurinavičiūtė (2001), Šutinytė (2006), Linkaitytė, Žilinskaitė (2008), Dirgilienė, Andriekienė (2012) ir kt. Suaugusiųjų mokymosi motyvus ir galimybių plėtrą tyrinėja Ališauskas (2009), Anužienė (2006), Juozaitienė, Juozaitis, Lukošūnienė (2008), Tolutienė, Jovarauskaitė (2011), Boeren, Nicaise, Barent (2010), Sapia-Drewniak (2005) ir kt. Šiuolaikinių informacinių ir komunikacinių priemonių bei įvairių mokymosi formų panaudojimo galimybes ir jų reikšmę švietimo prieinamumui nagrinėja Barkauskaitė (2006), Žvirdauskas (2008), Rutkienė, Trepulė (2009), kitų šalių praktiką organizuojant suaugusiųjų mokymą – Downes, Maunsell, McLoughlin, Taljūnaitė (2006) ir kt.

Nors tyrimų („Suaugusiųjų tęstinio mokymo galimybių plėtra mokymosi visą gyvenimą strategijos įgyvendinimo kontekste“, „Kaimuose ir miesteliuose gyvenančių suaugusiųjų mokymosi poreikiai“, „Suaugusiųjų mokymosi motyvacija ir poreikiai Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje ir Suomijoje“ ir kt.) apie šių dienų suaugusiųjų mokymosi situaciją Lietuvoje atlikta, dažnesnis tyrimo objektas yra neformalusis suaugusiųjų švietimas ir aukštųjų mokyklų studentų bei asmenų, kurie tobulina jau įgytą kvalifikaciją, mokymasis. Suaugusiųjų švietimo prieinamumo suaugusiems, besimokantiems bendrojo ugdymo mokyklose, galimybės siekti vidurinio išsilavinimo tyrinėtos kur kas mažiau.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti ir įvertinti *subjektyviuosius (psichologinį edukologinį bei socialinį edukologinį) švietimo prieinamumo aspektus*.

Tyrimo objektas – suaugusiųjų, siekiančių įgyti vidurinį išsilavinimą, švietimo prieinamumas subjektyviuoju aspektu.

Tyrimo **metodologinį pagrindą** sudarė socialiniuose moksluose susiformavusi kokybinių ir kiekybinių tyrimų samprata. Naudoti šie tyrimo **metodai**: mokslinės literatūros ir teisinės bazės analizė; anketinė švietimo vartotojų apklausa, statistinė apklausos rezultatų analizė; pusiau struktūrintas interviu su švietimo organizatoriais ir jo duomenų analizė.

Teorinė švietimo prieinamumo samprata

Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne (2000) žodis „prieinamas“ apibrėžiamas kaip „galimas prieiti, įveikiamas“. Šios sąvokos reikšmėje fiksuojami du dalykai: „įmanoma įveikti“ ir „reikia ką nors daryti, kad įveiktum“. Semantinė pirminio žodžio reikšmė lėmė, kad sąvoka „prieinamumas“ vartojama ne tik švietimo, bet ir kitose srityse tam tikrų švietimo galimybių sistemoms apibendrinti, pavyzdžiui, informacijos ir ryšių technologijų („žiniatinklio prieinamumo politika“, „e. prieinamumas“), viešojo administravimo („viešųjų paslaugų prieinamumas“), sveikatos paslaugų („prieinamumas prie sveikatos priežiūros paslaugų“) ir kt.

Degėsys (2009) ir Žilinskaitė (2009) akcentuoja, kad ypač svarbu ne tik paskatinti suaugusius asmenis pradėti mokytis, bet ir juos išlaikyti švietimo sistemoje, didinti mokymosi motyvaciją. Taigi švietimo prieinamumas – ne tik galimybės pradėti mokytis, bet ir tinkamai sudarytos sąlygos tęsti mokymąsi ir sėkmingai įgyti išsilavinimą. Degėsys (2009) išskiria tris aspektus, kurie suaugusiųjų švietimą daro patrauklų ir prieinamą: prieinama mokymosi aplinka įvairių poreikių asmenims; švietimo formų įvairovė; aktyvūs, savarankiška ir bendradarbiavimą skatinantys mokymosi metodai, savarankiška, autonomiška veiklos praktika. Ališauskas (2009) mini šiuos švietimo

prieinamumo rodiklius: mokymosi aprėpties 7–24, 7–18 ir 19–24 metų asmenų amžiaus grupėse augimas; vidurinio išsilavinimo įgijimo lygio augimas; anksti paliekančio mokyklą be vidurinio išsilavinimo 18–24 metų amžiaus jaunimo dalies mažėjimas; besimokančių suaugusiųjų skaičiaus didėjimas. Dalies minėtų rodiklių sėkmės veiksmu laikomas mokytojų ir mokinių indėlis ir švietimo pertvarkos kompleksas: valstybiniai egzaminai, mokinio krepšelis, nemokamas maitinimas, mokinių vežiojimas ir t. t. Žilinskaitė (2009) suaugusiųjų švietimą apibūdina kaip dviejų procesų dermę: švietimo, kaip dirbtinio proceso, kuriame kuriamos mokymosi galimybės, ir mokymosi, kaip natūralaus proceso, kuris realizuojamas pasinaudojant sukurtomis galimybėmis. Siekiant šios dermės, turi būti įvertinti asmeniniai, socialiniai, pilietiniai ir profesiniai besimokančiojo poreikiai, po to kuriamos mokymosi galimybės, padedančios tuos poreikius tenkinti.

Švietimo prieinamumas, kaip atskiras ir svarbus principas, išskiriamas konstruojant socialinio teisingumo rodiklius švietimo sistemoje (Žalimienė ir kt., 2011). Švietimo prieinamumas autorių apibrėžiamas kaip galimybių prieinamumo kompleksas: „prieinamumas – kai asmens ar jo šeimos pajamos, materialinė padėtis, gyvenamoji vieta, sukauptas socialinis ar kultūrinis kapitalas neužkerta kelio dalyvauti pagal sugebėjimus švietimo sistemoje“. Tai reiškia, kad švietimo sistema negali būti laikoma teisinga, jei priskyrimo veiksniai, susiję su asmens ekonominiu, socialiniu ar jo šeimos narių išsilavinimo statusu, koreliuoja su asmens galimybėmis mokytis, jei asmens ar jo šeimos socialinis ir kultūrinis kapitalas trukdo dalyvauti švietimo sistemoje.

Prieinamumas apibrėžiamas ir kaip „mokymo institucijų, programų, mokesčių, nuotolių tinkamumas tam tikro amžiaus, išsilavinimo, interesų asmenims“ (Jovaiša, 2007). Profesinio rengimo terminų aiškinamajame žodyne (Laužackas, 2005) mokymosi prieinamumas aiškinamas kaip „teisė ir galimybė naudotis švietimo sistemos teikiamomis galimybėmis bei ištekliais. Mokymasis laikomas prieinamu, kai jis nėra per sunkus, per brangus ir t. t.“. Daugelis autorių akcentuoja prieinamumo kompleksiskumą, nes „prieinamumas – tai daugiafaktorinė objektyvių ir subjektyvių sąlygų visuma, garantuojanti efektyvų asmenybės mokymąsi ir asmeniškai bei visuomeniškai palankius rezultatus“ (Laužackas ir kt., 2003), tai „daugialypė sąlygų, garantuojančių efektyvų mokymąsi ir asmeniškai bei visuomeniškai palankius rezultatus, visuma“ (Brown, 2003).

Taigi mokslinėje literatūroje nėra vienos bendros apibrėžties, kas yra *švietimo prieinamumas*. Autoriai nurodo įvairių švietimo prieinamumą charakterizuojančių veiksnių, kai kurie iš jų turi ir bendrą akcentų.

Veiksniai ir rodikliai skiriasi, nes švietimo prieinamumas gali būti analizuojamas ir vertinamas skirtingais aspektais – geografiniu, socialinio teisingumo, teisiniu ir kitais. Bendra yra tai, kad švietimo prieinamumas suprantamas kaip daugialypis reiškinys ar sistema, sudaryta iš dalių, kurias galima analizuoti suformulavus rodiklius, atspindinčius pasirinktą reiškinio aspektą.

Švietimo prieinamumas yra apibrėžtas Švietimo įstatymo (Žin., 1991, Nr. 23-593; 2003, Nr. 63-2853, 2011, Nr. 38-1804) trečiajame skirsnyje „Švietimo prieinamumas ir kokybė“. Švietimo prieinamumas pirmiausia įvardijamas kaip Lietuvos gyventojų teisė ir pareiga mokytis, įgyti išsilavinimą ir kvalifikaciją. Švietimo įstatymu reglamentuojami įvairūs Lietuvos gyventojų švietimo prieinamumo aspektai (galimybė pasirinkti švietimo programas, švietimo teikėją; teisė mokytis valstybine ir gimtąja kalba; teisė mokytis tikybos ir t. t.) bei švietimo prieinamumo užtikrinimas dirbantiesiems, riboto judumo asmenims, socialinę atskirtį patiriantiems asmenims, mokiniams, turintiems specialiųjų poreikių. Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatose švietimo prieinamumas įvardijamas kaip vienas iš pagrindinių švietimo plėtotės siekių, planuojama, kaip sudaryti mokymosi visą gyvenimą sąlygas, numatyti siekiami rodikliai. Mokyklų tinklo pertvarkos metodinėse rekomendacijose (2004) išskiriami konkretūs požymiai, rodantys, kada bendrasis ugdymas yra vienodai prieinamas kiekvienam. Mokyklų, vykdančių formaliojo švietimo programas, tinklo kūrimo taisyklėse (Žin., 2011, Nr. 79-3869) įvardytas mokyklų tinklo kūrimo tikslas – „sudaryti sąlygas plėtoti geros kokybės privalomąjį ir visuotinį švietimą, didinti jo prieinamumą už protingą valstybei bei savivaldybėms pakeliamą kainą“. Taigi įvairios švietimo prieinamumo nuostatos atspindėtos strateginiuose švietimo dokumentuose. Įgyvendinus numatytas priemones švietimo prieinamumui gerinti, iškeliami nauji tikslai, numatomi aktualūs darbai. Sėkmingą suaugusiųjų švietimą lemia orientavimasis į besimokantįjį, lygių galimybių svarba, mokymosi galimybių kokybė ir tinkamumas, o švietimo prieinamumas yra vienas iš socialinio teisingumo principų.

Subjektyviojo švietimo prieinamumo aspekto raiška

Prieinamumas pasireiškia dviejų tipų veiksniais, kurie gali būti nagrinėjami įvairiais aspektais. Vienas yra objektyvusis, analizuotinas teisiniu, geografiniu regioniniu, informaciniu, finansiniu, mokymo turinio aktualumo, perimamumo ir atskirties grupių aspektu. Kitas yra subjektyvusis ir išskiriami tokie jo aspektai: psichologinis edukologinis ir socialinis edukologinis. Psichologinis edukologinis aspektas apima asmens

motyvaciją mokytis, socialinis edukologinis – mokymo turinio pritaikymą besimokančiojo poreikiams (Laužackas ir kt., 2003).

Besimokantis asmuo patiria prieštaravimų dėl įgyjamų žinių ir gebėjimų, kuriuos galima įvaldyti esant dviem sąlygoms: pirma, jis turi būti pasirengęs psichologiškai – turėti motyvacijos mokytis, antra, būtini tam tikri pradiniai įgūdžiai, kad galėtų priimti ir perprasti naujas mokymosi vertybes (Laužackas ir kt., 2003). Vienos mokymosi motyvacijos teorijos grindžiamos biheivoristiniu motyvacijos aiškinimu, kitose ieškoma individualių motyvacijos bruožų ir aprašomos skirtingos jos formos, todėl pastarosios sąlygiškai gali būti vadinamos turinio teorijomis (vidinė ir išorinė mokymosi motyvacija, pasiekimų motyvacija, Maslow poreikių hierarchija ir kt.). Viena iš mokymosi motyvacijos teorijų pagrįsta biheivoristiniu motyvacijos aiškinimu, o motyvacija vertinama kaip motyvų jėga, galinti padėti paaikškinti pastangas, skiriamas užduočiai atlikti, t. y. veiksmas priklauso nuo individų veikiančių vidinių ir išorinių jėgų, o mokymosi motyvacija kyla tarsi reakcija į vidinį ar išorinį pastiprinimą, kuris lemia elgesį mokymosi situacijoje. Biheivoristinė pozicija svarbi suaugusio žmogaus mokymuisi, nes jam svarbu pagerinti įsidarbinimo galimybes (Laužackas ir kt., 2003). Tačiau ne mažiau svarbūs vidiniai ir išoriniai mokymosi motyvai, kurie iš esmės yra neatsiejami (Beresnevičienė, 1995). Išorinės motyvacijos pradžia slypi besimokančiųjų aplinkoje, kitų žmonių laikysoje, tarpusavio santykiuose, o vienas iš svarbiausių vidinės motyvacijos veiksnių yra vertybinės orientacijos. Pasak Vaičiūnienės ir Gedvilienės (2008), suaugusiųjų mokymosi motyvaciją lemia tokie veiksniai kaip individualizuota mokymosi aplinka, naudojamos technologijos ir kt. Beresnevičienė (1995) teigia, kad suaugęs žmogus, neturėdamas pakankamai žinių, įgūdžių ir mokėjimų, negali išreikšti savęs kaip asmenybės, todėl ima mokytis toliau, svarsto, ar siekti aukštesnės kvalifikacijos, ar ją pakeisti. Suaugusį žmogų skatina mokytis, taip pat siekti formaliojo išsilavinimo saugumo, pagarbos pažinimo poreikiai, nes asmuo jaučiasi menkavertis, lygindamas save su labiau išsilavinusiais draugais.

Psichologijos žodyne (1993) motyvai apibrėžiami kaip veiklos stimulai, susiję su individo poreikių tenkinimu, individo aktyvumą skatinantys ir jo veiklos kryptį lemiantys aplinkos arba vidaus veiksniai, materialūs arba idealūs individo tikslai, jo veiksmų ir poelgių pasirinkimo priežastis, kurią pats individas suvokia. Motyvacijos teorijomis ieškoma atsakymo, kodėl žmogus elgiasi vienaip ar kitaip. Daugelis mokslininkų mano, kad motyvą lemia poreikiai. Ilgalaike tradicijas turi poreikių teorijos, kuriose dėmesys sutelkiamas į tai, ko žmogui reikia, kad jis

gyventų visavertį gyvenimą. Lowe (2000) išskiria šiuos besimokančiojo motyvus: profesinius, asmenybės tobulėjimo ir socialinių ryšių. Pasak autoriaus, profesiniai motyvai svarbūs tada, kai žmogus pradeda dirbti, siekia tapti geresniu specialistu; asmenybės tobulėjimo – kai tam yra daugiau laiko, finansinių galimybių; socialinių ryšių motyvas skatina žmones ieškoti ryšių su kitais žmonėmis, bendrauti. Anot L. Jovaišos (1994), motyvai yra poreikiai ir iš jų kylantys interesai, emocijos, polinkiai, vertybės ir idealai. A. Maslow pagal savo motyvacijos teoriją išskiria penkis pagrindinius poreikius: fiziologinius, saugumo, socialinius, pagarbos ir saviraiškos. Remiantis moksline literatūros analize (Dovydienė ir kt.), motyvus galima suskirstyti į šias pagrindines grupes: išsilavinimo, profesiniai motyvai; pažintiniai, asmenybės tobulėjimo, savirealizacijos motyvai ir socialiniai motyvai. Išsilavinimo, profesiniai motyvai grindžiami poreikiu įgyti išsilavinimą, kelti profesinę kvalifikaciją, tapti geru specialistu, daryti karjerą, įsitvirtinti visuomenėje ir tarp bendraamžių. Sprendimo tęsti mokymąsi motyvai siejami su poreikiu patenkinti smalsumą, būti išsilavinusiu, kultūringu žmogumi, įgyti gerą padėtį visuomenėje, pajusti malonumą, stiprinti pasitikėjimą savimi, patikrinti ir įvertinti save ir t. t. Socialiniai motyvai skatina suvokti mokymosi socialinį reikšmingumą, išreiškia poreikį ieškoti ryšių su kitais, bendravimo ir bendradarbiavimo su jais būdų, įgyti tam tikrą padėtį visuomenėje, būti pripažintam. Šios motyvų grupės neegzistuoja atskirai, tik vienos gali būti išreikštos stipriau, kitos – silpniau.

Besimokantysis nenorės toliau mokytis, jei anksčiau mokymosi patirtis buvo nesėkminga, jei mokymosi galimybės neprieinamos laiko, vietos, pasiūlos požiūriu, jei ugdymo turinys ir metodai neatitinka jo kultūrinių perspektyvų ir gyvenimo patirties. Be to, pasak Požėlaitės (2002), suaugusį žmogų svarbu įtraukti į mokymo proceso planavimą, nes jis pats renkasi, kas jam svarbiausia ir aktualiausia. Todėl tikslinga sudaryti sąlygas papildomai mokytis dalykų, kurie sekasi sunkiau; sukurti mokymosi formų įvairovę, kad besimokantieji galėtų derinti darbą, asmeninį gyvenimą su mokymusi; išsiaiškinti besimokančiojo poreikius, priežastis, paskatinusias mokytis, ir patirtus mokymosi sunkumus; sieti teorinius ir praktinius dalykus. Beresnevičienė (1995) įvardija būtinas suaugusiųjų ugdymo sąlygas: pagarba besimokančiajam, dalykinė pagalba, psichologinis paskatinimas mokytis ir tinkamos mokymosi sąlygos. Linkaitytė (2003) teigia, kad labiausiai suaugusiems trukdo mokytis požiūris į mokymąsi, o jį lemia nuostatos dėl amžiaus apribojimų, aplinkinių vertinimo baimė, neigiama ankstesnio mokymosi patirtis ir nepasitikėjimas savimi. Laurinavičiūtė (2000)

akcentuoja pirminės mokymosi patirties, kuri gali skatinti arba trukdyti mokytis, svarbą. Ališauskienė (2008) tvirtinimu, svarbu, kad asmuo suprastų įgyjamų žinių ir asmeninės patirties sąryšį. Kompetencijos sritys besimokančiajam turi būti aktualios, akcentuotina užsienio kalbų mokėjimo, informacinių technologijų, verslumo, socialinių gebėjimų svarba (Laužackas ir kt., 2003).

Tyrimo metodika

Mokslinės literatūros ir teisinės bazės analizė leido suformuoti esminius suaugusiųjų švietimo prieinamumo tyrimo veiksnius, aspektus ir rodiklius. Išanalizuoti pagrindiniai švietimo prieinamumo ir suaugusiųjų švietimo tema publikuoti moksliniai straipsniai, praktiniai tyrimai ir teisės aktai, kuriais reglamentuojamas suaugusiųjų švietimo prieinamumas (2005–2011 m.). *Anketinė apklausa, statistinė apklausos rezultatų analizė, pusiau struktūrinto interviu ir jo duomenų analizė* padėjo diagnozuoti faktinę suaugusiųjų švietimo prieinamumo situaciją ir švietimo vartotojų bei organizatorių požiūrį į ją, išryškinti švietimo organizavimo sėkmes ir problemas. Švietimo vartotojų – 11–12 klasių mokinių, besimokančių pagal suaugusiųjų vidurinio ugdymo programą (toliau – SVUP) – nuostatos tirtos *anketinės apklausos ir jos analizės metodu*. Švietimo organizatorių – mokyklų direktorių ir švietimo skyrių specialistų, kurujančių suaugusiųjų ugdymą – nuostatos tirtos *pusiau struktūrintu interviu*.

Rengiant apklausos priemones siekta, kad nuostatos, susijusios su didžiąja dalimi tiriamų reiškinių, būtų atskleistos iš dviejų šaltinių. Todėl klausimai abiejose priemonėse organizuoti orientuojantis į pagrindinius suaugusiųjų švietimo prieinamumo aspektus. Švietimo organizatoriams, skirtingai nei mokiniais, pateikta dar ir klausimų, susijusių su švietimo rezultatais ir jų vertinimu, mokyklų tinklo situacija ir kai kuriais švietimo organizavimo aspektais. Interviu naudoti dviejų tipų klausimai: su fiksuotais atsakymais, kai tyrimo dalyvis pasirenka vieną iš dviejų ar daugiau atsakymų variantų, ir su laisvai formuluojamais atsakymais, kur neribojamas nei turinys, nei forma, suteikiančiais galimybę formuluoti kitą klausimą, išsiaiškinti niuansus, sužinoti vertinimą ir pan. Interviu klausimams formuluoti naudotas *tikrasis (faktiškas)* klausimas arba *nuomonės išaiškinimas*.

Mokiniais pateikti 39 klausimai, dalis jų paimti iš Merkio ir kt. (2006) atlikto tyrimo „Mokymosi prieinamumas Vilniaus rajono gyventojams“ priemonių rinkinio ir adaptuoti šiam tyrimui. Interviu klausimų švietimo skyriaus specialistams parengta 21, mokyklos direktoriams – 27. Pastariesiems klausimų pateikta daugiau, nes papildomai tirta, kokiu principu konkrečioje mokykloje yra formuojamos

mokinių grupės, kaip tiriami mokinių mokymosi poreikiai ir pasiekimai, pagal kuriuos vėliau formuojamas individualus mokinių ugdymo planas, kokia yra vidinė informavimo sistema mokykloje. Skirtingai konstruoti interviu klausimai mokyklų direktoriams ir švietimo skyriaus specialistams tų savivaldybių, kuriose nėra įsteigta suaugusiųjų mokyklų, o suaugusiųjų klasių mokiniai mokosi jaunimui skirtose mokyklose.

Tiriamieji ir tyrimo imties charakteristikos. Tyrimą, kuris atskleistų švietimo organizatorių ir švietimo vartotojų požiūrį į švietimo prieinamumą, pasirinkta atlikti Šiaulių apskrities savivaldybių bendrojo ugdymo mokyklose. Tyrimo tikslui ir uždaviniais įgyvendinti atrinktos tikslinės, pagrindinės mokymosi proceso kūrime ir pačiame procese dalyvaujančios grupės: 14 švietimo organizatorių (visų septynių švietimo įstaigų, organizuojančių SVUP, vadovai ir septynių savivaldybių administracijų švietimo skyriaus specialistai, kuriojantys suaugusiųjų ugdymą) ir 292 bendrojo ugdymo mokyklų suaugusiųjų klasių 11–12 klasių mokiniai, kurie sudaro 45,8 proc. visų Šiaulių apskrities savivaldybių suaugusių mokinių, o demografinės charakteristikos iš esmės atspindi šalies suaugusių mokinių požymius.

Atliekant kokybinį (interviu metodus) ir kiekybinį (anketinės apklausos metodus) tyrimą buvo naudojamas tikslinis grupių formavimo būdas, kurį K. Kardelis (2002) apibūdina kaip asmenų, kurie, tyrėjo manymu, yra tipiškiausi tiriamo požymio atžvilgiu, įtraukimą į formuojamą grupę.

Atliekant kiekybinį tyrimą, pasirinkti suaugusiųjų švietimo vartotojai. 2012 metų gegužės mėnesį apklausti septynių Šiaulių apskrities savivaldybių bendrojo ugdymo mokyklų mokiniai, besimokantys pagal SVUP. Nutarta apklausti tik bendrojo ugdymo mokyklų mokinius, nes kitų tipų ugdymo įstaigų (profesinių mokyklų) suaugusių mokinių ugdymo tikslai skiriasi nuo bendrojo ugdymo sektoriaus. Profesinėse mokyklose vidurinis išsilavinimas įgyjamas per dvejus metus, tačiau kartu mokomasi ir pagal profesinio mokymo programą, baigiamą trečiaisiais mokymosi metais.

Klausimynas pateiktas 292 asmenims, besimokantiems pagal SVUP, septyniose visų Šiaulių apskrities savivaldybių (Akmenės, Joniškio, Kelmės, Radviliškio, Pakruojo, Šiaulių rajonų ir Šiaulių miesto) bendrojo ugdymo mokyklose: Akmenės rajono savivaldybės suaugusiųjų mokymo centre, Joniškio jaunimo ir suaugusiųjų mokykloje, Kelmės rajono savivaldybės suaugusiųjų mokymo centre, Pakruojo suaugusiųjų ir jaunimo švietimo centre, Radviliškio Lizdeikos gimnazijoje, Šiaulių rajono Kuršėnų Lauryno Ivinskio gimnazijoje, Šiaulių suaugusiųjų mokykloje. Tyrimo lizdai ir respondentų pasiskirstymas juose pateiktas

1 lentelėje. Tyrimo imties reprezentatyvumas glaudžiai susijęs su imties dydžiu. Šio tyrimo imties koeficientas $K = 46$ proc. apima visų Šiaulių apskrities savivaldybių suaugusių mokinių, besimokančių pagal SVUP, populiacijos dalį.

1 lentelė

Tyrimo lizdai ir respondentų pasiskirstymas juose

Tyrimo lizdai	11–12 kl. mokinių skaičius mokykloje	Respondentų skaičius	Respondentų dalis (proc.)
Akmenės suaugusiųjų mokymo centras	140	42	30,0
Joniškio jaunimo ir suaugusiųjų mokykla	78	52	66,7
Kelmės suaugusiųjų mokymo centras	64	50	78,0
Pakruojo suaugusiųjų ir jaunimo švietimo centras	34	30	88,2
Radviliškio Lizdeikos gimnazija	45	26	57,8
Šiaulių r. Kuršėnų L. Ivinskio gimnazija	26	18	69,2
Šiaulių suaugusiųjų mokykla	251	74	27,5
Iš viso	638	292	45,8

2 lentelėje pateiktos tyrimo demografinės charakteristikos. Jos rodo, kad imtyje dominuoja moterys (62,9 proc.) Tyrime daugiausia respondentų, kurių amžius – 20–29 metų (38,5 proc.), mažiausia – 40 metų ir vyresnių. Didžioji dalis (87,2 proc.) respondentų yra įgiję pagrindinį išsilavinimą, 10,8 proc. – pagrindinį išsilavinimą ir profesinę kvalifikaciją. Daugiau nei pusė tiriamųjų (58,3 proc.) nurodė turintys darbą. Tiriamieji vienodai pasiskirstė pagal mokymąsi 11 ir 12 klasėje. 98,3 proc. respondentų nurodė esantys lietuviai. Tai patvirtina, kad respondentų pasiskirstymas (išskyrus pagal lytį) atitinka faktines ne tik Šiaulių apskrities savivaldybių, bet ir šalies suaugusių mokinių tendencijas.

Konkretus tyrimo laikas – 2012 metų gegužės mėnuo – pasirinktas dėl to, kad tai yra mokslo metų pabaiga, kai mokiniai gali objektyviau įvertinti ugdymo(-si) procesą ir jo rezultatus.

Tyrimo demografinės charakteristikos

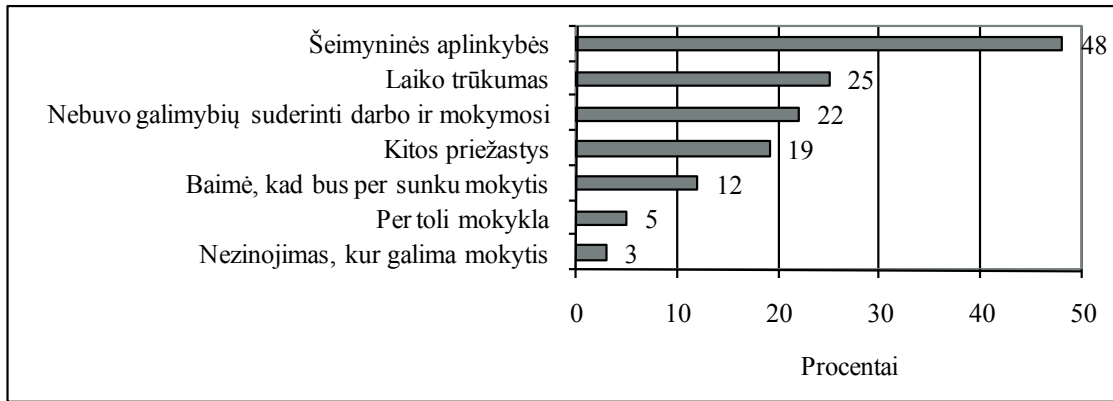
Bendras tiriamųjų skaičius (N = 292)		11–12 suaugusiųjų klasių mokinių skaičius Šiaulių apskrities savivaldybėse (N = 638)	11–12 suaugusiųjų klasių mokinių skaičius Lietuvoje (N = 7982)
	Respondentų dalis (proc.)	11–12 suaugusiųjų klasių mokinių dalis (proc.) Šiaulių apskrities savivaldybėse	11–12 suaugusiųjų klasių mokinių dalis (proc.) Lietuvoje
Lytis			
Moterys	62,9	56,0	40,0
Vyrai	37,1	44,0	60,0
Amžius			
Metai (16–17)	5,6	4,2	2,9
Metai (18–19)	24,7	24,3	18,9
Metai (20–29)	38,4	49,4	51,9
Metai (30–39)	29,9	21,0	25,5
Metai ≥ 40	1,4	1,1	0,8
Tautybė			
Lietuviai	100,0	100,0	93,7
Rusai	0	0	5,7
Lenkai	0	0	0,6
Klasė			
11 (gimnazijos 3) klasė	50,0	52,0	45,0
12 (gimnazijos 4) klasė	50,0	48,0	55,0
Mokymosi būdas			
Stacionarus	75,1		
Neakivaizdinis	14,5		
Nuotolinis	3,4		
Savarankiškas / modulinis	7,0		
Išsilavinimas			
Pagrindinis	87,2		
Pagrindinis ir profesinė kvalifikacija	10,8		
Darbas			
Dirba	58,3		
Bedarbiai	41,7		

Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

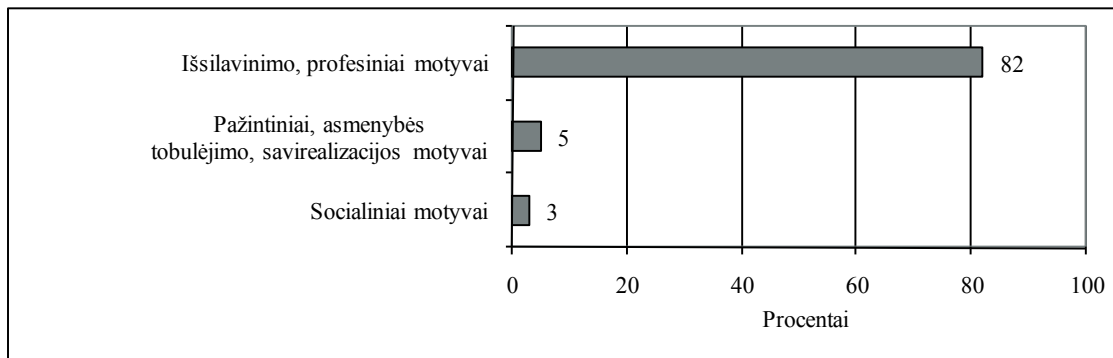
Suaugusiųjų švietimo prieinamumo vertinimas psichologiniu edukologiniu aspektu. Tyrimu siekta išsiaiškinti ne tik tiriamųjų iškritimo iš švietimo sistemos priežastis ir trukdžius tęsti mokymąsi, bet ir motyvus, kurie paskatino siekti vidurinio išsilavinimo, ir tiriamųjų ateities perspektyvas. Šių priežasčių ir motyvų identifikavimas padeda nustatyti konkrečius suaugusių mokinių mokymosi poreikius, atskleisti švietimo paslaugų prieinamumo įtaką suaugusiųjų mokymuisi ir vieną iš subjektyviųjų švietimo prieinamumo

aspektų – psichologinį edukologinį aspektą (Laužackas ir kt., 2003).

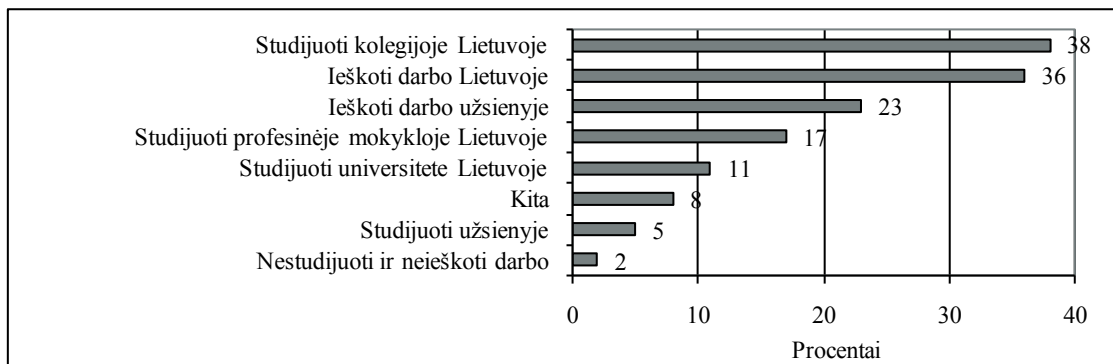
Respondentų atsakymai į klausimą *Kas labiausiai trukdė tęsti mokymąsi?* rodo, kad tiriamieji vengimo tęsti mokymąsi priežastis dažniausiai siejo su tam tikromis asmeninėmis aplinkybėmis gyvenime (šeiminės aplinkybės, atsiradusi galimybė ir būtinybė dirbti, laiko trūkumas) ir neigiama nuostata dėl mokymosi – baime, kad bus per sunku mokytis (1 pav.). 30 proc. respondentų, nurodžiusių „kitos priežastys“, įvardijo tingėjimą. Tik nedidelė dalis respondentų nurodė



1 pav. Respondentų vengimo tęsti mokymąsi priežastys



2 pav. Respondentų sprendimo tęsti mokymąsi motyvai



3 pav. Respondentų nuomonė dėl ateities perspektyvų

teritorinę (5 proc.) ir informacinę (3 proc.) švietimo prieinamumo kliūtį.

Respondentų pasiskirstymas pagal sprendimo tęsti mokymąsi motyvus parodytas 2 pav. 82 proc. tiriamųjų pirmenybę teikė šioms *išsilavinimo ir profesiniams motyvams*: vidurinio išsilavinimo įgijimas, brandos atestato gavimas suteiks galimybę tęsti studijas aukštojoje mokykloje, įsidarbinti ar įgyti kitą specialybę. Tik 5 proc. respondentų įvardijo *pažintinius, asmenybės tobulėjimo, savirealizacijos motyvus*, 3 proc. – *socialinius motyvus* (konstatuota, kad vidurinio išsilavinimo įgijimas suteiktų galimybę pereiti į „aukštesnę

kategoriją“, kuri leistų geriau jaustis prieš šeimos narius, draugus, bendradarbius).

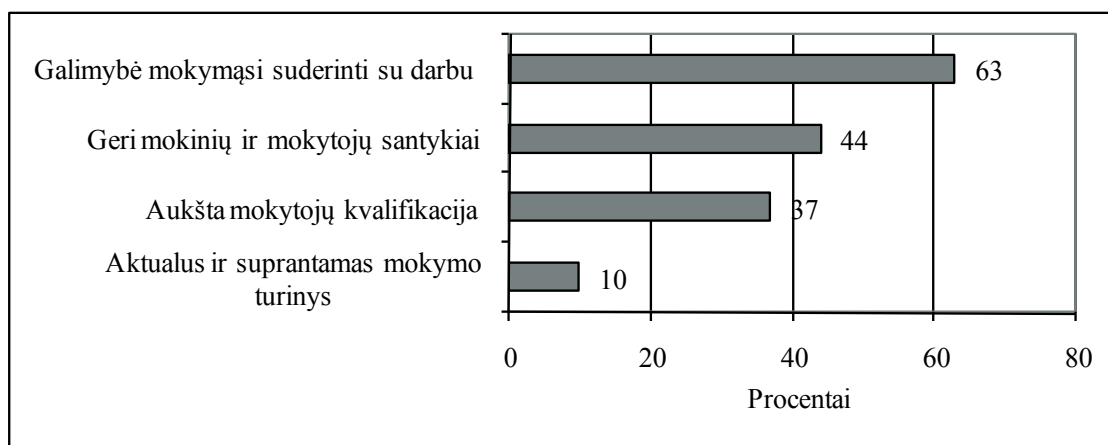
Iš respondentų nurodytų ateities, pabaigus mokyklą, perspektyvų (3 pav.) galima teigti, kad didžioji dalis tiriamųjų ateitį sieja su studijomis kolegijoje (38 proc.) ir darbu Lietuvoje (36 proc.) bei užsienyje (23 proc.), mažesnė dalis – su studijomis profesinėje mokykloje (17 proc.) ir universitete (11 proc.). Tai gi didžioji dalis respondentų ateitį sieja su studijomis aukštojoje mokykloje ir sėkmingu įsidarbinimu.

Suaugusiųjų švietimo prieinamumo vertinimas socialiniu edukologiniu aspektu. P. Jucevičienė

(1996) pažymi, kad kognityvinę teoriją kartu su motyvacijos modeliu išpopuliarino V. Vroom, kuris teigė, kad motyvaciją lemia šie veiksniai: lūkesčiai, valentingumas ir instrumentalumas. Lūkesčiai išreiškia žmogaus viltį, kad pastangos suformuos tam tikrą rezultatą. Valentingumas rodo teigiamą arba neigiamą rezultato vertinimą ir atspindi asmens poreikių prioritetus. Instrumentalumas reiškia asmens tikėjimą, kad atliktas darbas atitinka gautą naudą ir laiduoja tolesnį poreikių tenkinimą. Tyrimu siekta išsiaiškinti, ar mokymasis mokykloje atitinka mokinių lūkesčius ir kokias švietimo paslaugų sritis mokiniai išskiria kaip prioritetines (t. y. labiausiai tenkinančias jų poreikius). Tai atskleidžia vieną iš subjektyviųjų švietimo prieinamumo veiksnių – socialinį edukologinį aspektą (mokymo pritaikymą besimokančiojo poreikiams). 88 proc. visų respondentų teigė, kad mokymasis mokykloje atitinka jų lūkesčius. Išsiskyrė trys mokyklos, kurių visi arba beveik visi (nuo 96 iki 98 proc.) mokiniai teigė, kad jų lūkesčiai yra tenkinami. Kitose mokyklose nuo 10 iki 22 proc. respondentų nurodė, kad jų lūkesčiai yra tenkinami iš dalies, trijose mokyklose nuo 2 iki 4 proc. respondentų teigė, jog jų lūkesčiai nėra tenkinami, tačiau nenurodė priežasčių.

Respondentų, teigusių, kad mokymasis mokykloje atitinka jų lūkesčius, argumentai buvo suskirstyti į keturias kategorijas, kuriomis ir apibrėžtos prioritetinės suaugusių mokinių švietimo paslaugų sritys (4 pav.). Didžiausia respondentų dalis (63 proc.) galimybę mokymąsi suderinti su darbu laikė didžiausiu mokyklos teikiamos paslaugos pranašumu. 44 proc. apklaustųjų išskyrė žmogiškąjį veiksnių – gerus mokinių ir mokytojų santykius, 37 proc. – aukštą mokytojų kvalifikaciją. 10 proc. respondentų išskyrė aktualaus ir suprantamo mokymo turinio svarbą.

Respondentų įvardyti konkrečių mokyklų pranašumai buvo suskirstyti į tris grupes (5 pav.). Dvi iš jų sudarė pedagoginės srities kategorijos – pedagoginiai mokinių ir mokymosi santykiai ir mokymo proceso organizavimas, trečiąją – pranašumai, susiję su materialine ir socialine aplinka. Respondentai išskyrė pedagoginius ir socialinius veiksnius. L. Jovaiša (1994) pedagoginius ir socialinius veiksnius kartu su kitais dviem (psichologiniais ir fiziologiniais) priskiria prie mokymąsi motyvuojančių veiksnių. Būtent šie veiksniai, tarpusavyje sąveikaudami, veikia individo edukacinį stimuliavimą. Iš anketos duomenų galima teigti, kad 42 proc. respondentų išskyrė pedagoginius



4 pav. Respondentų nurodytos prioritetinės švietimo paslaugų sritys



5 pav. Respondentų įvardyti mokyklų pranašumai

mokinių ir mokytojų santykius: dirba aukštos kvalifikacijos mokytojai, jie draugiški, nuoširdūs, paprasti; teikiama individuali pagalba, konsultacijos. 29 proc. respondentų išskyrė mokymo proceso organizavimo veiksnius: patogus pamokų tvarkaraštis; galimybė pasirinkti tinkamą mokymosi būdą; galimybė pasirinkti nuotolinę mokymosi formą; nedidelės grupės; mažai pamokų. 19 proc. respondentų įvardijo tinkamas mokymosi sąlygas, kurios yra susijusios su materialine ir socialine aplinka, iš esmės tenkinančia tiriamųjų poreikius: lengvai pasiekama mokyklos vieta; yra sąlygos mokykloje veiklai per pertraukas ir „langus“ (biliardo, stalo teniso stalai); vaikų kambarys; mokosi tik suaugę mokiniai, geras mokyklos mikroklimatas.

Pagal tas pačias tris kategorijas buvo apibendrinti respondentų įvardyti mokyklų trūkumai (6 pav.). Daugiausia respondentų (32 proc.) įvardijo trūkumus, susijusius su mokymosi sąlygomis: nepakankamas bibliotekos aprūpinimas, nėra gamtos mokslų kabineto, valgyklos, rūbinės, vaikų kambario, sąlygų sportuoti, prasta tualetų būklė, trūksta sanitarinių priemonių, šaltos patalpos, mokamos kopijavimo paslaugos, per toli atvykti į mokyklą. 12 proc. tiriamųjų nurodė šiuos mokymo proceso organizavimo trūkumus: nebuvo galimybių pasirinkti pageidaujamą mokyti dalyką, nes nesusidarė grupė, nėra mokymosi būdų pasirinkimo galimybės, neorganizuojamas nuotolinis mokymas, tvarkaraščio trūkumai („langai“). Nedidelė dalis (1 proc.) respondentų teigė, kad mokytojai galėtų būti griežtesni.

Požėlaitė (2002) akcentavo, kad suaugusį žmogų svarbu įtraukti į mokymo proceso planavimą, nes jis pats renkasi, kas jam svarbiausia ir aktualiausia. Vidurinio ugdymo programos aprašu (Žin., 2006, Nr. 76-2930; 2011, Nr. 97-4599) reglamentuota, kad mokiniai ugdomi pagal jų individualius ugdymo planus, kuriuos sudaro privalomieji bendrojo ugdymo dalykai (ne mažiau kaip 60 procentų viso mokinio pamokų laiko) ir mokinio pasirinktas ugdymo turinys (pasirenkamieji bendrojo ugdymo dalykai, jų kursai, moduliai, kiti pasirenkamieji dalykai). Mokinių individualūs planai skiriasi priklausomai nuo vidurinio ugdymo programos ir mokinio planuojamos tolesnio mokymosi, studijų ar veiklos krypties: mokiniui tikslingai pasirinkti mokymosi kryptį ir susidaryti individualų ugdymo planą padeda specialistas, atsakingas už profesinio orientavimo veiklos koordinavimą mokykloje, mokyklos psichologas, klasei vadovaujantis mokytojas, kiti specialistai, remdamiesi surinkta informacija apie mokinio stiprybes, polinkius, mokymosi pasiekimus, mokymosi stilių, profesinius siekius. Dokumento nuostatos ypač aktualios tai daliai mokinių, kurie planuoja tęsti mokymąsi, nes nuo tinkamo mokomųjų dalykų rinkinio pasirinkimo ir jų mokymosi sėkmės priklauso mokinių ateities

perspektyvų įgyvendinimas. Be to, suaugusį žmogų svarbu įtraukti į mokymo proceso planavimą, nes jis pats renkasi, kas jam svarbiausia ir aktualiausia.

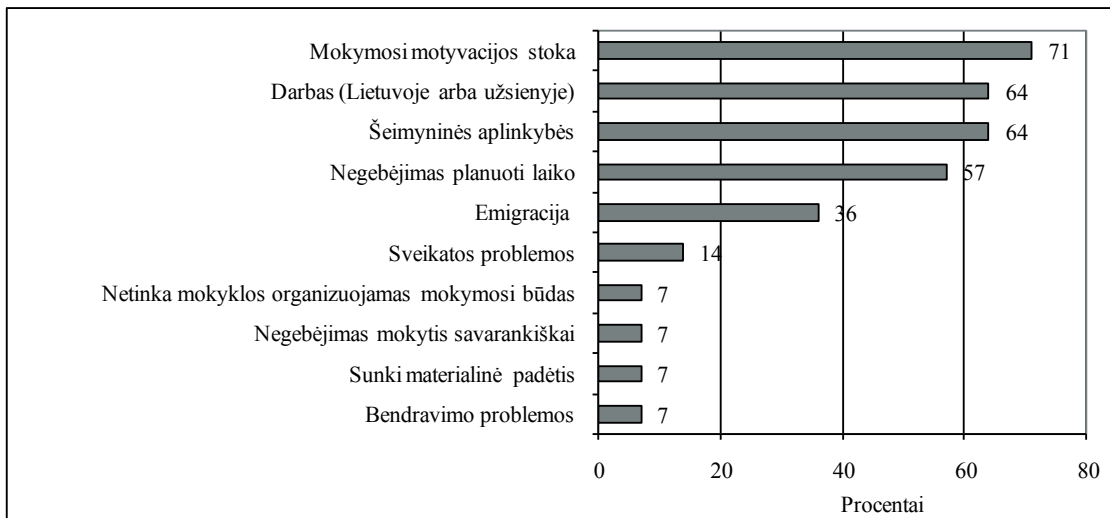
Per interviu su mokyklų vadovais siekta išsiaiškinti, ar teikiama ir kokia teikiama pagalba mokiniui, susidarant individualų ugdymo planą. Tai ypač aktualu vyresniems asmenims, seniai iškritusiems iš švietimo sistemos, nes mokymosi sąlygos ir reikalavimai šiuo metu gerokai skiriasi nuo ankstesnių metų, be to, skiriasi suaugusių asmenų mokymosi galimybės. Visų mokyklų vadovai teigė, kad būsimų vienuoliktųjų mokymosi pasiekimai ir poreikiai tiriami. Vienas iš būdų gauti informaciją yra mokinių mokymosi pasiekimų analizė. Dalyje mokyklų orientuojamasi į mokymosi pasiekimus, užfiksuotus pagrindinio išsilavinimo pažymėjime, dalyje – į užduočių, skirtų asmenims dabartiniams mokymosi pasiekimams nustatyti, vertinimus. 3 savivaldybių mokyklose akcentuota individualaus pokalbio svarba. Nuostata „pasirinkimai individualiame ugdymo plane atspindi poreikius“ (3 savivaldybės) yra abejotina, nes individualaus ugdymo plano sudarymas turėtų būti rezultatas, o ne atsvaros taškas. Buvo minima, kad mokiniui individualų ugdymo planą padeda susidaryti asmuo, priimančias dokumentus (direktoriaus pavaduotojas, mokytojas, klasės auklėtojas). Tik vienoje mokykloje dirba konsultantas, kuris padeda mokiniui susidaryti individualų ugdymosi planą, derantį su tolesniais asmens ketinimais (esama ar planuojama darbine veikla, būsimą profesija ar studijomis). Kitose mokyklose nepaminėta, kad mokykloje dirba profesijos mokytojas, karjeros konsultantas ar asmuo, kuris yra specialiai ir profesionaliai pasirengęs konsultuoti mokinius, t. y. gerai supranta individualaus ugdymo plano sudarymo principus, žino stojimo į aukštąsias mokyklas tvarką, mokyklos galimybes ir t. t.

Didžioji dalis (73 proc.) beveik visų mokyklų respondentų teigė, jog individualų ugdymo planą jie užpildė savarankiškai. Tik 18 proc. respondentų nurodė, kad mokykla teikė pagalbą mokiniams, susidarant individualų ugdymo planą. Mažiausia dalis (6 proc.) respondentų teigė, kad individualus ugdymo planas jau buvo užpildytas, vadinasi, mokiniai pasirinkimo galimybės neturėjo. Respondentų atsakymai leidžia teigti, kad mokyklose nėra skiriama pakankamai dėmesio vienam iš svarbiausių SVUP ugdymo planavimo komponentų – mokinių individualių ugdymo planų sudarymui ir mokinių konsultavimui.

Respondentai nurodė dalykus, kurių jie norėjo mokyti, tačiau negalėjo pasirinkti mokykloje. Daugiausia (22 proc.) respondentų negalėjo mokyti dailės, taip pat chemijos, geografijos, tikybos, vokiečių k., informacinių technologijų, kūno kultūros ir fizikos. 56 proc. respondentų teigimu, mokomųjų dalykų jie negalėjo pasirinkti, nes nesusidarė grupė.



6 pav. Respondentų įvardyti mokyklų trūkumai



7 pav. Švietimo organizatorių suformuluotos mokinių mokymosi nutraukimo priežastys

Tai rodo, kad mokyklos, turinčios nedideles klases, negali tenkinti mokinių individualių poreikių, nes neturi finansinių galimybių. 22 proc. mokinių dalyko nepasirinkimo priežastį siejo su baime, kad ankstesnio mokymosi patirtis užkirs kelią sėkmingai mokytis. 11 proc. apklaustųjų teigė, kad dalyko negalėjo pasirinkti, nes jo nesiūlė mokykla. Ši priežastis, kaip ir grupės nesusidarymas, yra susijusi su nepakanamomis švietimo įstaigų galimybėmis organizuoti dalykų ugdymą (personalo išteklių, mokymo bazės, mokinio krepšelio lėšos).

Švietimo organizatoriai įvertino suaugusiųjų mokyklų mokinių švietimo rezultatus ir įvardijo didžiausias problemas. Kaip ypač aktuali visų mokyklų vadovų buvo įvardyta suaugusiųjų mokymosi nutraukimo problema. Švietimo organizatoriai išskyrė 10 priežasčių, kurios lemia suaugusių mokinių apsisprendimą nutraukti mokymąsi (7 pav.).

Visų mokyklų, išskyrus vienos, vadovų teigimu, dažnas reiškinys mokykloje yra pamokų nelankymas, o jį išspręsti padėtų įvairesnių mokymosi būdų

organizavimas, pigesnis ar nemokamas mokinių pavėžėjimas ir palankesnės darbo sąlygos.

Išvados

Švietimo prieinamumas suprantamas kaip daugialypė mokymosi galimybių ir sąlygų visuma, laiduojanti veiksmingą asmenybės mokymąsi ir asmeniškai bei visuomeniškai palankius rezultatus. Tiriant švietimo prieinamumą subjektyviaisiais aspektais (psichologiniu edukologiniu ir socialiniu edukologiniu), galima išvelgti asmenų mokymosi motyvacijos, prioritetų, poreikių, lūkesčių ir ugdymo aplinkos pritaikymo santykį.

Psichologinis edukologinis aspektas apima asmens motyvaciją mokytis. Sprendimo tęsti mokymąsi motyvai susiję su poreikiu patenkinti smalsumą, būti išsilavinusiu žmogumi, stiprinti pasitikėjimą savimi, patikrinti ir įvertinti save ir t. t. Suaugusiųjų mokymosi motyvaciją lemia tokie veiksniai kaip individualizuota, saugi, pagarbi mokymosi aplinka, naudojamos technologijos. Labiausiai suaugusiesiems trukdo

mokytis nuostatos dėl amžiaus, aplinkinių vertinimo baimė, neigiama ankstesnio mokymosi patirtis ir nepasitikėjimas savimi.

Socialinis edukologinis aspektas apima mokymo turinio pritaikymą besimokančiojo poreikiams. Būtinios suaugusiųjų ugdymo sąlygos yra ne tik pagarba besimokančiajam, psichologinis paskatinimas mokytis, bet ir dalykinė pagalba bei tinkamos mokymosi sąlygos (galimybė mokytis pageidaujama dalykų; mokymosi formų įvairovė, suteikianti galimybę derinti darbą, asmeninį gyvenimą su mokymusi; įtraukimas į mokymo proceso planavimą).

Tiriamieji vengimo tęsti mokymąsi priežastis dažniausiai siejo su šeiminiėmis ir materialinėmis aplinkybėmis, neigiama nuostata mokymosi atžvilgiu. Nedidelė dalis respondentų nurodė teritorinę ir informacinę švietimo prieinamumo kliūtį.

Didžioji dalis respondentų išskyrė išsilavinimo ir profesinius motyvus, paskatinius grįžti į švietimo sistemą, mažesnę – pažintinius, asmenybės tobulėjimo, savirealizacijos bei socialinius motyvus. Dauguma respondentų ateities perspektyvas siejo su studijomis aukštojoje neuniversitetinėje mokykloje ir sėkmingu įsidarbinimu. Tyrimo rezultatai parodė, kad per mažai išnaudojama viena iš galimybių suaugusiųjų žmogų įtraukti į mokymo proceso planavimą – susidaryti individualų ugdymo planą, kuris yra mokinio planuojamos tolesnės mokymosi, studijų ar veiklos krypties gairės. Didžioji dalis mokinių teigė, kad individualų planą jie užpildė savarankiškai, ir tik mažesnei daliai buvo teikiama konsultacinė pagalba, pagrįsta išsamia mokinių mokymosi poreikių ir mokymosi pasiekimų analize.

Respondentai kaip aktualius ir svarbius dalykus išskyrė galimybę mokymąsi suderinti su darbu; gerus mokinių ir mokytojų santykius; aukštą mokytojų kvalifikaciją; aktualų ir suprantamą mokymo turinį.

Respondentams įvardijant mokyklų pranašumus, dominavo pedagoginiai veiksniai, kurie mokslininkų laikomi mokymąsi motyvuojančiais, o nurodant trūkumus – socialiniai ir materialiniai. Dalis apklaustųjų negalėjo pasirinkti kai kurių mokomųjų dalykų arba jų turėjo mokytis savarankiškai dėl nepakankamų švietimo įstaigų sąlygų organizuoti ugdymą (kvalifikuoto personalo išteklių, mokymo bazė, mokinio krepšelio lėšos). Taip sumažinama asmens galimybė pasirinkti tolesnį mokymosi kelią.

Švietimo organizatoriai išskyrė pagrindines priežastis, kurios lemia suaugusiųjų mokinių mokymosi nutraukimą. Dažniausiai buvo įvardijama mokinių mokymosi motyvacijos stoka, profesinė veikla ir šeiminių aplinkybės. Švietimo organizatorių nuomone, suaugusiųjų mokymąsi labiau paskatintų galimybė rinktis tinkamą mokymosi būdą, pigesnis ar nemokamas mokinių pavėžėjimo organizavimas ir palankesnių darbo sąlygų sudarymas.

Literatūra

1. Ališauskas, R. (2009). Lietuvos švietimas: sėkmės įrodymų paieška. *Pedagogika*, 95, 13–23.
2. Ališauskienė, R. (2008). Neformaliuoju ir savaiminiu būdu įgytos patirties pripažinimo patirtis ir problemos, galimi jų sprendimo būdai. *Neformaliuoju ir savaiminiu būdu įgytų žinių ir įgūdžių vertinimas ir pripažinimas universitetinėse studijose*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidykla, 37–52.
3. Anužienė, B. (2006). *50 suaugusiųjų švietimo klausimų*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
4. Barkauskaitė, M. (2006). *Suaugusiųjų pedagogikos gairės*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
5. Beresnevičienė, D. (1995). *Nuolatinis mokymasis Lietuvoje*. Vilnius: Pedagogikos instituto leidykla.
6. Boeren, E., Nicaise I., Baert, H. (2010). Theoretical models of participation in adult education: the need for an integrated model. *International Journal of Lifelong Education*, 29 (1), 45–61.
7. Brown, Ph. (2003). The Opportunity Trap: Education and Employment in a Global Economy. *European Educational Research Journal*, 2 (1), 141–179.
8. *Dabartinis lietuvių kalbos žodynas*. (Vyr. red. Keinys, S.). (2000). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
9. Degėsys, L. (2009). Suaugusiųjų mokymo specifika ir suaugusiųjų švietimo plėtros problemos. Kn. Totoraitis, R., Tarasevič, I. (red.), *Mokymosi visą gyvenimą strategija. Požiūrių įvairovė* (32–35). Vilnius: Efrata.
10. Dirgilienė, A., Andriekienė, R., M. (2012). Vadovavimo suaugusiųjų švietimo įstaigai teorinės ir empirinės įžvalgos. *Andragogika*, 1 (3), 25–47.
11. Downes, P., Maunsell, C., McLoughlin, V., Taljūnaitė, M. (2006). Lifelong learning in Ireland and Lithuania: some examples of Irish policy and practice for Lithuania to consider? *Filosofija. Sociologija*, 4, 29–36.
12. Dovydienė, J., Zapolskienė A. Suaugusiųjų mokymąsi motyvuojantys veiksniai. Prieiga per internetą: http://www.elibrary.lt/resursai/Konferencijos/VLVK_051028/1%20sekcija/102_Dovydiene_Zapolskiene.pdf [žiūrėta 2013-10-02].
13. Jovaiša, L. (1994). *Edukologijos pradmenys*. Vilnius: Vilniaus universitetinė leidykla.
14. Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
15. Jucevičienė, P. (1996). *Organizacijos elgsena*. Kaunas: Technologija.
16. Juozaitienė, R., Juozaitis, A. M., Lukošūnienė, V. (2008). *Andragogų klausimai. Praktiniai suaugusiųjų mokymo aspektai*. Vilnius: Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija.
17. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex.
18. *Kaimuose ir miesteliuose gyvenančių suaugusiųjų mokymosi poreikiai*. Tyrimo ataskaita. Prieiga per internetą: http://www.civitas.lt/files/Tyrimas_Suaugusiuju_mokymo_prioritetai_Ataskaita.pdf [žiūrėta 2013-09-03].
19. Laurinavičiūtė, J. (2000) Suaugusiųjų mokymo ir mokymosi prasminiai akcentai. *Suaugusiųjų švietimas dabarčiai ir ateičiai: straipsnių rinkinys* (49–51). Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

20. Laurinavičiūtė, J. (2001). Suaugusiųjų mokymosi samprata. *Pedagogika*, 55, 49–53.
21. Laužackas, R., Tūtlys, V., Kučingytė, I., Rakutis, R., Valantinas, A. (2003). Suaugusiųjų mokymosi prieinamumo modeliavimas: subjektyvieji ir objektyvieji veiksniai. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 6, 20–37.
22. Laužackas, R. (2005). *Profesinio rengimo terminų aiškinamasis žodynas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
23. Linkaitytė, G. M. (2003). Lietuvos suaugusiųjų švietimo naujovės: kontekstas ir patirtis. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 6, 52–65.
24. Linkaitytė, G. M., Žilinskaitė, L. (2008). *Suaugusiųjų švietimo vystymosi vadybos prielaidos ir perspektyvos Lietuvoje*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
25. Linkaitytė, G., Jakubauskaitė, V., Montrimaitė, L. (2005). Pedagoginės praktikos pokyčiai mokymosi visą gyvenimą kontekste. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 116–122.
26. Lietuvos Respublikos 2011 m. kovo 17 d. švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas Nr. XI-1281. *Valstybės žinios*. 1991, Nr. 23-593; 2003, Nr. 63-2853, 2011, Nr. 38-1804.
27. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. sausio 12 d. nutarimas Nr. 48 „Dėl Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatų įgyvendinimo programos patvirtinimo“ pakeitimo. *Žin.*, 2005, Nr. 12-391; 2010, Nr. 8-363.
28. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2006 m. birželio 30 d. įsakymas Nr. ISAK-1387 „Dėl vidurinio ugdymo programos aprašo patvirtinimo“ (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. liepos 21 d. įsakymo Nr. V-1392 redakcija). *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 76-2930; 2011, Nr. 97-4599.
29. *Mokyklų tinklo pertvarkos metodinės rekomendacijos*. (2004). Vilnius: Homo Liber.
30. *Lietuva. Švietimas regionuose. Švietimo prieinamumas*. (2011). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
31. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. birželio 29 d. įsakymas Nr. 768 „Dėl mokyklų, vykdančių formaliojo švietimo programas, tinklo kūrimo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 79-3869.
32. Lowe, J. (2000). International examinations: the new credentialism and reproduction of advantage in a globalising world. *Assessment in Education: principles, policy and practice*, 7, 363–377.
33. Merkys, G., Balčiūnas, S., Balžekienė, A., Lapienienė, A., Pauliukaitė, Ž., Telešienė, A. (2006). *Mokymosi prieinamumas Vilniaus rajono gyventojams*. Kaunas.
34. Rutkienė, A., Trepulė E. (2009). Nuotolinis suaugusiųjų mokymas(is) mokymosi visą gyvenimą kontekste. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 23, 29–42.
35. Poželaitė, A. (2002). Suaugusiųjų bendrojo lavinimo mokyklos moksleivių mokymosi motyvacijos ypatumai. *Formaliojo suaugusiųjų švietimo problemos ir aktualijos Lietuvoje: konferencijos medžiaga*, (169–176). Kaunas: Kauno suaugusiųjų mokymo centras.
36. *Psichologijos žodynas*. (1993). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
37. Sapia – Drewniak, E. (2005) The environmental conditionings behind education of adults on the threshold of the 21 century. *Pedagogika*, 79, 130–135.
38. Suaugusiųjų mokymosi motyvacija ir poreikiai Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje ir Suomijoje. Tyrimo ataskaita. Prieiga per internetą: <http://www.upc.smm.lt/svietimas/tyrimai/> [žiūrėta 2013-10-01].
39. Suaugusiųjų švietimo organizavimo būklė savivaldybėse. Tyrimo ataskaita. Prieiga per internetą: http://www.suaugusiujusvietimas.lt/modules/document_manager/documents/3/ataskaita-%202006%20organizavimas.doc [žiūrėta 2013-09-09].
40. Suaugusiųjų tęstinio mokymo galimybių plėtra mokymosi visą gyvenimą strategijos įgyvendinimo kontekste. Tyrimo ataskaita. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/svietimo.../suaugusiuju_testinio_mokymo_ataskaita.doc [žiūrėta 2011-10-05].
41. Šutinytė, R. (2006). Suaugusiųjų tęstinio mokymosi situacija: dabartis ir perspektyvos. *Filosofija. Sociologija*, 4, 37–41.
42. Tolutienė, G., Jovarauskaitė, A. (2011). Mokymosi poreikiai demografinių veiksnių kontekste: studijuojančiųjų požiūrio tyrimas. *Andragogika*, 1, 45-48.
43. Vaičiūnienė, V., Gedvilienė, G. (2008). Students Learning Experience in the Integrated Information Literacy Course Constructed in Virtual Learning Environment. *Informatic in Education*, 7 (1), 127–142.
44. Žalimienė, L., Lazutka, R., Skučienė, D., Aidukaitė, J., Kazakevičiūtė, J., Navickė, J., Ivaškaitė- Tamošiūnė, V. (2011). *Socialinis teisingumas švietime: teorinė samprata ir praktinis vertinimas*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
45. Žilinskaitė, L. (2009). Andragogo profesijos įteisinimo sisteminės prielaidos. Kn. Totoraitis, R., Tarasevič, I. (red.), *Mokymosi visą gyvenimą strategija. Požiūrių įvairovė* (41–46). Vilnius: Efrata.
46. Žvirdauskas, D. (2008). *Aukštojo mokslo prieinamumo pokyčių įvertinimas*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidykla.

Evaluation of Education Accessibility of Adults Pursuing to Receive Secondary Education

Summary

The European Union considers lifelong learning one of the means that helps achieve social cohesion and competitiveness in modern society and the world economy. The European Union has tried to achieve the goal of 12,5 % of people aged 25-64 to pursue a secondary education; however, this indicator has not been reached. Comparing with other European countries, the level of lifelong learning among Lithuanians at the age of 20-64 is low, although starting from the year 2003 it was growing and in 2011 it reached 5,9 %. The aim of adults to get secondary education is stimulated not only by growing requirements of labour market but also by social and psychological factors. A successful return on the education system and a completed secondary education can open doors to further aims – to formal and informal education and the development of a person's self-confidence. The indicators of the acquisition of secondary education show that the number of youth at the age of 18-24 who received a secondary education is increasing in Lithuania; however, the indicator for further learning after receiving a secondary education is decreasing. Besides, not only are the differences of adult education organisation in different municipalities noticed, but also the differences among a part of the youth at the age of 18-24, that do not have a secondary education and are not studying in the cities and villages, as well as the distribution of the mentioned youth among men and women. An important factor of successful adult learning is the compatibility of learning supply and demand. Learning should satisfy the personal and social needs of a learner, i.e., it should be accessible, appropriate, and provide necessary knowledge and skills. Therefore, quite often the issue regarding learning accessibility and uniformity in different social layers and diverse regions is being discussed, as education accessibility in particular reflects the efficiency of the education system and the ability to flexibly satisfy various educational needs of the society. Although there is a variety of research about today's adult education situation in Lithuania, more often the object of the research is informal adult education and students' learning in higher education institutions, as well as persons who are improving their obtained qualifications. The opportunities for the accessibility of adult education for adults who are studying at comprehensive schools to pursue secondary education have so far been scarcely investigated.

Education accessibility might be investigated considering two aspects: subjectively (from the learner's position) and objectively (creating certain learning conditions). With the research we tried to reveal the education accessibility in both aspects and in this article one of its aspects – the subjective significance of education accessibility – is being analysed. The psychological

educational and social educational aspect of subjective education accessibility has been analysed.

The aim of the research – to analyse and evaluate subjective (psychological educational and social educational) aspects of the accessibility of education services.

The object of the research – education accessibility of adults, pursuing secondary education, in a subjective aspect

The methodological basis of the research was created by the conception of qualitative and quantitative research conducted in social sciences. The following research **methods** have been used: analysis of scientific literature and legal basis; questionnaire survey of education users and statistical analysis of survey results; and a semi-structured interview with education organisers and its data analysis.

The research results have shown that the research participants related the evasion to continue learning to family and material circumstances as well as a negative attitude towards learning. Quite a small number of respondents indicated territorial and information obstacles to education accessibility. The greater part of the respondents distinguished educational and professional motives that have stimulated them to return to the education system, while the smaller part indicated cognitive, personal development, self-realisation and social motives. The majority of the respondents related their future perspectives to successful employment and studies at a non-university higher education institution. The research results have shown that one of the opportunities to involve an adult into the planning of education process – to prepare an individual study plan that is a guideline of further student's learning, studying or activities' sphere – is scarcely being used. The majority of the students stated that they have prepared their individual plan independently and only a small number of students was provided with consultations based on detailed analysis of students' learning needs and learning achievements.

The respondents distinguished an opportunity to combine learning with work, good relations between students and teachers, high teachers' qualification, and relevant and comprehensible content of studies as significant and important issues. While distinguishing schools' advantages, the respondents indicated pedagogical factors as the dominating issue that stimulates learning, and while defining disadvantages, social and material factors. A part of the respondents could not select certain subjects or had to study them individually due to insufficient conditions in education institutions while organising education (qualified staff resources, teaching basis, resources of a student basket). In such a way, an individual's possibility to choose further learning process is reduced.

Education organisers distinguished the main reasons that determine the termination of adults' learning. A lack of motivation, professional activities, and family circumstances were most often indicated. According to education organisers, adult education would be more

stimulated by an opportunity to select an appropriate type of learning, cheaper or free of charge student transportation, and the creation of more favourable work conditions.

Keywords: adult education, accessibility of education, subjective factors of accessibility of education.

Straipsnis recenzuots.

Straipsnis gautas 2013 m. rugsėjo mėn., priimtas 2013 m. spalio mėn.

The article has been reviewed.

Received in September 2013, accepted in October 2013.